24/07/2022

24 Ιουλίου 1923: Η υπογραφή της Συνθήκης της Λωζάνης και οι σημερινές προκλήσεις

/ Επικαιρότητα

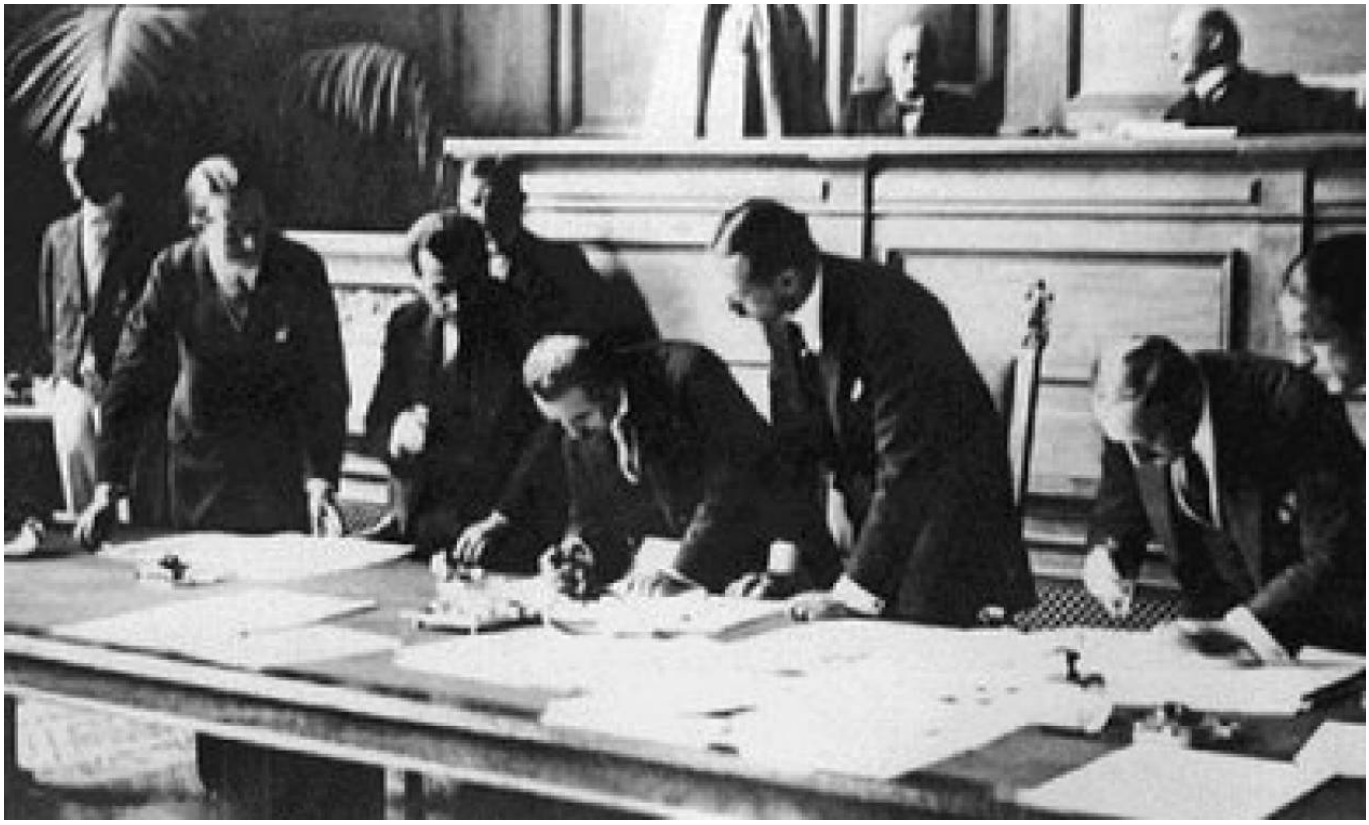

Ενενήντα εννέα χρόνια συμπληρώνονται σήμερα από την υπογραφή της Συνθήκης της Λωζάνης, η οποία το τελευταίο διάστημα βρίσκεται στο στόχαστρο της γειτονικής Τουρκίας, που αφενός κατηγορεί την Ελλάδα για παραβίασή της και αφετέρου μιλά για την ανάγκη αναθεώρησής της.

- *Της Δέσποινα Σωτηρίου*

Η Συνθήκη της Λωζάνης υπεγράφη στις 24 Ιουλίου του 1923, στην ομώνυμη ελβετική πόλη από την Ελλάδα, την Τουρκία και τις υπόλοιπες χώρες που πολέμησαν στον Ά’ Παγκόσμιο Πόλεμο και την Μικρασιατική εκστρατεία (1919-1922) και συμμετείχαν στην Συνθήκη των Σεβρών συμπεριλαμβανομένης και της ΕΣΣΔ (που δεν συμμετείχε στην προηγούμενη συνθήκη).

Το κείμενο της Συνθήκης ουσιαστικά αντικατέστησε δύο άλλα κείμενα: Την

συνθήκη των Σεβρών του 1920, η οποία είχε μεν υπογραφεί από τους Οθωμανούς, αλλά δεν έγινε δεκτή από το καθεστώς του Κεμάλ. Και την ανακωχή των Μουδανιών (Οκτώβριος 1922), ένα προσωρινό κείμενο για την κατάπαυση του πυρός, ουσιαστικά το τέλος της Μικρασιατικής εκστρατείας με όλα τα ολέθρια αποτελέσματα που γνωρίζουμε για τον ελληνισμό σ’ εκείνους τους τόπους.

Συμβαλλόμενοι ήταν από τη μια πλευρά η νεότευκτη κυβέρνηση της Μεγάλης Εθνοσυνελεύσεως της Τουρκίας (που έρχεται να αντικαταστήσει την παραπαίουσα εδώ και δεκαετίες Οθωμανική Άυτοκρατορία) και από την άλλη επτά χώρες, συμπεριλαμβανομένης και της Ελλάδας· οι υπόλοιπες ήταν η Βρετανική Αυτοκρατορία, η Γαλλία, η Ιταλία, η Ιαπωνία, η Ρουμανία και το τότε Σερβο-κροατικό-σλοβενικό κράτος.

«Φιλική» συμμετοχή είχαν οι Ηνωμένες Πολιτείες, η Σοβιετική Ένωση και η Βουλγαρία. Επίσης, η Συνθήκη απαρτίζεται από το βασικό κείμενο συν άλλες 17 εξίσου σημαντικές συμβάσεις, πρωτόκολλα και δηλώσεις, κάποιες εκ των οποίων οριστικοποιήθηκαν πολύ πριν από το καλοκαίρι. Η υπογραφείσα συνθήκη ήταν το αποτέλεσμα της σχετικής διάσκεψης που ξεκίνησε στις 7 Νοεμβρίου 1922 μεταξύ των προαναφερομένων μελών.

Στο κείμενο της Συνθήκης συμπεριλαμβάνεται και η Σύμβαση της Λωζάνης που αποτελεί συντομότερο κείμενο και υπογράφηκε νωρίτερα, στις 30 Ιανουαρίου 1923.

Οι αποζημιώσεις

Ένα σημείο διαφωνίας ήταν η καταβολή πολεμικών αποζημιώσεων από την Ελλάδα, κάτι για το οποίο η τελευταία δήλωνε αδυναμία. Τελικά η Τουρκία δέχθηκε να της αποδοθεί το τρίγωνο του Κάραγατς στη Θράκη, γνωστό και ως Παλαιά Ορεστιάδα, αντί αποζημιώσεων.

Τα νησιά Ίμβρος και Τένεδος παραχωρήθηκαν στην Τουρκία με τον όρο ότι θα διοικούνταν με ευνοϊκούς όρους για τους Έλληνες (το 1926 η τουρκική κυβέρνηση ακύρωσε με νόμο αυτή τη διάταξη). Ο Οικουμενικός Πατριάρχης έχασε την ιδιότητα του Εθνάρχη και το Πατριαρχείο τέθηκε υπό ειδικό διεθνές νομικό καθεστώς.

Σε αντάλλαγμα, η Τουρκία παραιτήθηκε από όλες τις διεκδικήσεις για τις παλιές περιοχές της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας εκτός των συνόρων της και εγγυήθηκε τα δικαιώματα των μειονοτήτων στην Τουρκία.

Με ξεχωριστή συμφωνία μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας αποφασίστηκε η υποχρεωτική ανταλλαγή πληθυσμών από τις δύο χώρες και η αποστρατικοποίηση

(«μη εγκατάσταση ναυτικής βάσεως») κάποιων νησιών του Αιγαίου (Λήμνος, Σαμοθράκη, Σάμος, Χίος, Λέσβος, Ικαρία).

Μεταξύ των ανταλλάξιμων περιελαμβάνονταν επίσης οι Έλληνες του Πόντου, αλλά και τουρκόφωνοι Έλληνες, όπως τουρκόφωνοι Πόντιοι και Καραμανλήδες, καθώς και ελληνόφωνοι μουσουλμάνοι, όπως Τουρκοκρητικοί και Βαλαάδες της Δυτικής Μακεδονίας. Μαζί με τους Έλληνες, πέρασε στην Ελλάδα και αριθμός Αρμενίων και Συροχαλδαίων.

Εξαιρέθηκαν από την ανταλλαγή οι Ρωμιοί κάτοικοι της νομαρχίας της Κωνσταντινούπολης (οι 125.000 μόνιμοι κάτοικοι της Κωνσταντινούπολης, των Πριγκηπονήσων και των περιχώρων, οι οποίοι ήταν εγκατεστημένοι πριν από τις 30 Οκτωβρίου του 1918) και οι κάτοικοι της Ίμβρου και της Τενέδου (6.000 κάτοικοι), ενώ στην Ελλάδα παρέμειναν 110.000 Μουσουλμάνοι της Δυτικής Θράκης.

Επιπλέον, βάσει του άρθρου 23, η Τουρκία απεμπόλησε πλήρως τα κυριαρχικά της δικαιώματα επί της Κύπρου…

Ίμβρος και Τένεδος

Σύμφωνα με το άρθρο 14 της Συνθήκης της Λωζάννης, «τα νησιά του Αιγαίου Ίμβρος και Τένεδος, που παραμένουν υπό τουρκική κυριαρχία, θα έχουν ειδική διοικητική οργάνωση αποτελούμενη από τοπικά στοιχεία και θα παρέχουν κάθε εγγύηση για το μη μουσουλμανικό ιθαγενή πληθυσμό, στο μέτρο που αφορά την τοπική διοίκηση και την προστασία προσώπων και περιουσιών.

Η διατήρηση της τάξης, θα διασφαλίζεται από αστυνομική δύναμη τα μέλη της οποίας θα προσλαμβάνονται μεταξύ του τοπικού πληθυσμού από την προαναφερθείσα τοπική διοίκηση και θα τίθενται κάτω από τις διαταγές της». Για τα δύο νησιά, είχε προβλεφθεί η θέσπιση καθεστώτος τοπικής αυτονομίας και αυτοδιοίκησης, ως παροχή εγγυήσεων στο γηγενή μη μουσουλμανικό πληθυσμό, ο οποίος εκείνη την εποχή αποτελούσε και τη συντριπτική πλειοψηφία των κατοίκων των νησιών.

Ωστόσο, οι προβλέψεις του άρθρου αυτού ουδέποτε εφαρμόσθηκαν και η Τουρκία υπέχει σαφώς διεθνής ευθύνη γι’ αυτό. Μάλιστα, το 1964 το τουρκικό κράτος απαγόρευσε και τη διδασκαλία της ελληνικής γλώσσας (ως μέρος της μειονοτικής εκπαίδευσης), με αποτέλεσμα ο κύριος όγκος των μαθητών να μεταναστεύσει στην Κωνσταντινούπολη ή την Ελλάδα.

Τα μέτρα αυτά είχαν ως αποτέλεσμα τη δραματική μείωση του πληθυσμού της

ελληνικής μειονότητας στα δύο νησιά• έτσι, από 7.500 άτομα το 1960, ο πληθυσμός και στα δύο νησιά ανέρχεται σήμερα σε 450 περίπου άτομα (μόνιμοι κάτοικοι).

Οι μειονοτικοί που συνεχίζουν να κατοικούν στην Ίμβρο και την Τένεδο βρίσκονται αντιμέτωποι με πολλά ακόμη προβλήματα, συναφή, κυρίως, με τις ατομικές και κοινοτικές-βακουφικές περιουσίες.

Οι τουρκικές Αρχές δεν αναγνωρίζουν την κυριότητα των ιδρυμάτων της μειονότητας επί πολλών ακινήτων, ναών και παρεκκλησίων. Με το πρόσχημα δε της κατάρτισης του νέου κτηματολογίου, την ανακήρυξη μεγάλων περιοχών ως διατηρητέων πολιτιστικών ή φυσικών μνημείων, την απαλλοτρίωση, καθώς και τη μη αναγνώριση παλαιών τίτλων κυριότητος, πολλά ακίνητα, ακόμη και ναοί, περιήλθαν στο Τουρκικό Δημόσιο.

Εν συνεχεία, μέρος αυτών εκποιήθηκε σε εποίκους προερχόμενους από την ενδοχώρα. Η Κοινότητα Τενέδου (Βακούφι Κοίμησης Θεοτόκου) προσέφυγε στο Ευρωπαϊκό Δικαστήριο των Δικαιωμάτων του Άνθρώπου για την κατοχύρωση της περιουσίας της. Στην εν προκειμένω απόφασή του, το Ε.Δ.Δ.Ά. δικαίωσε το Βακούφι της Τενέδου (δελτίο τύπου), ζητώντας, μάλιστα, για τρία εκ των ακινήτων λατρευτικού χαρακτήρα (ναός, νεκροταφείο), την επιστροφή τους στους νόμιμους ιδιοκτήτες τους, χωρίς να προσφέρει στο τουρκικό κράτος την εναλλακτική επιλογή της αποζημίωσης.

Σημαντική καμπή για τους Έλληνες μειονοτικούς της Ίμβρου και της Τενέδου, που εξακολουθούν να διαμένουν στα νησιά, αλλά και αυτών της διασποράς, αποτέλεσε η έκθεση του Ελβετού Βουλευτή, μέλους της Κοινοβουλευτικής Συνέλευσης του Συμβουλίου της Ευρώπης, κ. Gross, έκθεση που ανέδειξε ένα ζήτημα που, για μεγάλο χρονικό διάστημα, παρέμενε στη σκιά.

Το Ψήφισμα, που υιοθετήθηκε από την Ολομέλεια (27 Ίουνίου 2008) και συνοδεύει την έκθεση, συνδυάζει τις συστάσεις προς την Τουρκία (μέτρα που θα λύνουν τα προβλήματα του παρελθόντος, δηλαδή τα περιουσιακά, τα εκπαιδευτικά και αυτά της ανάδειξης των ιδιαίτερων πολιτισμικών χαρακτηριστικών των δύο νησιών) με την προτροπή της αναζήτησης λύσεων που θα επέτρεπαν στο μέλλον την αρμονική συνύπαρξη Χριστιανών και Μουσουλμάνων στην Ίμβρο και την Τένεδο, σε συνδυασμό με τη δημιουργία συνθηκών επιστροφής των Ίμβρίων και Τενεδίων Ελλήνων της διασποράς, ανεξάρτητα αν αυτοί έχουν ή όχι την τουρκική υπηκοότητα.

Η επαναλειτουργία του σχολείου στην Ίμβρο αποτελεί, σαφώς, ένα πρώτο βήμα,

ωστόσο οι ειλικρινείς προθέσεις της τουρκικής πλευράς θα κριθούν από τη διασφάλιση των κατάλληλων συνθηκών (επαγγελματικών, κοινωνικών, εκπαιδευτικών, κλπ) για τη βιώσιμη συνέχιση της παρουσίαςτης ελληνικής κοινότητας στον τόπο καταγωγής της.

Η διεθνής υποχρέωση της Τουρκίας

Η προστασία της ελληνικής μειονότητας στην Κωνσταντινούπολη, την Ίμβρο και την Τένεδο ήταν και συνεχίζει να είναι διεθνής υποχρέωση της Τουρκίας, βάσει της Συνθήκης της Λωζάνης, παρά τη συστηματική παραβίασή της.

Στη σημερινή εποχή, η αποτελεσματική προστασία των μειονοτήτων αποτελεί υποχρέωση της Τουρκίας έναντι των ίδιων των πολιτών της. Συνιστά δε και πρόβλεψη των κριτηρίων της Κοπεγχάγης, στα οποία θα πρέπει να προσαρμοσθεί η Τουρκία στο πλαίσιο της ευρωπαϊκής της πορείας.

Σε όλες τις ετήσιες Εκθέσεις Προόδου για την Τουρκία, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή επισημαίνει τα υπάρχοντα προβλήματα και αναμένει από την υποψήφια χώρα την αποτελεσματική διευθέτησή τους. Πιο συγκεκριμένα, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή στην τελευταία Έκθεση Προόδου για την Τουρκία επισημαίνει ότι: «Το ψήφισμα του Συμβουλίου της Ευρώπης 1625 (2008) σχετικά με το δικαίωμα ιδιοκτησίας στα νησιά Gökçeada (Ίμβρος) και Bozcaada (Τένεδος), θα πρέπει να εφαρμοστεί πλήρως»

Φωτογραφία Αρχείου